

T O G T

NAAR

DE KUST VAN GUINEA,

IN DE MAANDEN JUNIJ, JULIJ EN AUGUSTUS, VAN
HET JAAR 1858.

Fragmenten uit het dagboek van een' ooggetuigen.

Verlangend om eenige bijzonderheden te vernemen van den togt der Nederlandsche troepen, onder het bevel van wijlen den Heere Generaal-Majoor *Verveer*, naar de kust van Guinea, zoo vermeende ik mij tot niemand beter te kunnen wenden, dan tot den 1sten luitenant der artillerie *van Exter*. Deze toch had, in betrekking van toegevoegd adjudant des opperbevelhebbers, de schoonste gelegenheid gehad, om alles van nabij gade te slaan, en den geheelen omvang der onderneming, zoowel *a priori*, als in derzelve gevolgen, te kunnen beoordeelen. Daarenboven, had ik het voordeel dien officier persoonlijk te kennen, terwijl de hoogst vleijende lof, welke zijn voormalige chef, de luit.-kolonel der artillerie *Seelig*, over zijn gehouden gedrag en zijnen dienstijver, gedurende het beleg der citadel van Antwerpen, hem toezwaalde, mij tevens de overtuiging gaf, dat de 1ste luitenant *van Exter* geene gelegenheid onbenuttigd zoude hebben laten voorbijgaan, om te zien en op te nemen. Met zeer veel bereidvaardigheid gaf hij mij zijne gehoudene aantekeningen ter inzage, terwijl hij mij wel wilde vergunnen, daaruit zoodanige bijzonderheden te trekken, als ik voor eene openbare mededeeling, mogt vatbaar achten.

De togt had, zoo als bekend is, ten doel om eenen oproerigen volkstem te tuchtigen, eenen gruwelijken moord en de beledigingen de Nederlandsche vlag aangedaan, te wreken. Door kracht van wapenen zoude dat doel worden bereikt. De onderneming was alzoo van krijsachtigen aard, zoodat het verslag daarvan, ook om die reden tot den werkkring des *Militairen Spectators* behoorde. Wij hopen, dat onze lezers de aangewendde moeite tot verkrijging dezer bijzonderheden, ons zullen ten goede houden, terwijl zij voor de stoffe van het hier behandelde onderwerp, den heer 1sten luitenant der artillerie *van Exter*, moeten dank weten. Wij hebben met vertrouwen uit de bedoelde bron geput, ons alleen voorbehoudende, om het onderwerp naar aard en bijzonderheden te rangschikken en voor het publiek in te kleeden.

De rapporten, bij het gouvernement ontvangen, omtrent de toedragt der bovenbedoelde belediging en de gepleegde gruwelen der Hantasche bevolking, den Nederlandsche militairen en ambtenaren aangedaan, waren van dien aard, dat men vooronderstellen mogt, bij de andere bevriende volkstammen, een voldoende getal bondstroepen te kunnen krijgen, om het beoogde doel, zonder groote magtsontwikkeling van onze zijde, te bereiken.

De generaal-majoor *Verveer*, tot opperbevelhebber dezer expeditie benoemd, en meer bijzonder bekend met de gezindheden der Del-Minasche kustbewoners, rekende ook van zijne zijde,

slechts een gering Europeesch personeel noodig te hebben, om aan de eervolle zending eene goede uitkomst te verzekeren.

Het personeel daartoe bestemd, zoude bestaan uit twee zwakke kompagnien infanterie en een detachement artillerie.

Deze kompagnien waren als volgt zamengesteld:

	1ste Kompagnie.	2de Kompagnie.
Adjudant-onderofficier.	1	»
Sergeant-majoor.	1	1
Sergeanten. :	6	6
Fouriers.	1	1
Korporaals.	14	14
Tamboers.	1	1
Hoornblazers.	1	1
Soldaten.	62	62
Totalen.	87	86

Het detachement artillerie bestond uit:

Sergeanten.	4
Korporaals.	4
Kanonniërs.	19

Totaal. 27

Het geheele getal der onder-officieren en manschappen, bedroeg alzoo 200 hoofden.

Het overige personeel der expeditie bestond uit: Den generaal-majoor *Verveer*, opperbevelhebber, de nieuw benoemde gouverneur der Nederlandsche bezittingen ter kuste van Guinea, den luit.-kolonel *Bosch*, de kapiteins der infanterie *de Reyniac*, *van Hopbergen* en *Stander*, (laatstgemelde bestemd om aan de kust te verblijven); den chirurgijn-majoor *Schillet*, den 1sten luitenant der artillerie, adjudant van den opperbevelhebber *van Exter*, de 1ste luitenanten der infanterie, *Dekens*, *Koch*, *von Stracka*, den 1sten luitenant en commandant der artillerie *W. A. Kuyck* en den 1sten boekhouder *Steenhoven-Maarschalk*, welke personen op de Rhoon en Pendrecht zijn ingescheept geworden. Verder zijn op de Merwede opgenomen, als deel uitmakende van de expeditie: de officieren van gezondheid 3de klasse, *Raparini*, *Leyniger* en *Mayer*, de 2de luitenanten der infanterie *van der Ven*, *Willemse* en de 2de luitenant-kwartiermeester *van Emmerick*, de 2de boekhouder *Verhoef* en de assistent *Dercx*.

Behalve verschillende uitrustings-voorwerpen, remonte-stukken, munitie, projectilen, enz., werd er aan artillerie-materieel medegevoerd: vier metalen kanons à 5 c , uitgeboord voor houwitsers à 6 c , met 4 ligte affuiten en eene reserve affuit, en 8 mortieren à 15 dm . op derzelve blokken. Voor dit geschat waren de noodige gereedschappen en inrigtingen vervaardigd, om hetzelfde op de kust dragende te transporteren; dewijl daar ter plaatse geene andere wijze van transport mogelijk is. Alle deze goederen door de zorg van het departement van den grootmeester der artillerie ingepakt, waren ook in den besten toestand overgevoerd, en op de kust ontscheept geworden.

Op den 25sten April, begaf de opperbevelhebber zich, met zijnen staf, na dat al het personeel bereids ingescheept was, des mor-

gens te 9 uren aan boord van de Rhoo en Pendrecht, een particulier schip, behoorende aan de heeren *Hoboken*, gevoerd wordende door den scheepsbevelhebber *Schaap*.

De overige schepen der expeditie bestonden uit Zijner Majesteits korvet de *Amphitrite*, gekommandeerd door den heere luit.-kolonel, kapitein-luit. ter zee *Tengbergen*, en Z. M. transportschip de *Merwede*, gekommandeerd door den heer luitenant ter zee eerste klasse *Stort*. Op de eerste dezer schepen bevonden zich nog de heeren *Zoutman*, luit^a. ter zee 1ste klasse, *Wouters*, *Nooy*, van der *Mandere* en *Huis*, luit^a. ter zee 2de klasse, de chirurgijn-majoor *Dumont* en de officier van gezondheid 5de klasse *Slot*. Op de *Merwede* waren ingedeeld: de luit^a. ter zee 1ste kl. *Cambier*, de luit^a. ter zee 2de klasse *Eschauzier* en *Andrea*, en de officier van gezondheid 3de klasse *Eberwein*.

Te 12 uren van dienzelfden dag ligteden de Rhoo en Pendrecht en de *Merwede* het anker, van de reede van Hellevoetsluis, zijnde de *Amphitrite* 56 uren vroeger van Texel gezeild, met last om de beide eerstgenoemde bodems buiten de gaten in te wachten. Bij het uitzeilen hadden de expeditionnaire troepen, de meeste geestdrift doen blijken, en stевenden nu vol moed en goede verwachting hunne bestemming te gemoet.

De reis werd gelukkig voortgezet tot den 9den mei, op welchen dag men des morgens ten 6 uren, het eiland *Teneriffe* in het gezigt kreeg. De opperbevelhebber had vroeger reeds last gegeven aan de *Amphitrite*, om zich niet bij de *Merwede*, als minder goed zeilende, op te houden, maar met de Rhoo en Pendrecht door te zetten, kunnende men de *Merwede* bij *Teneriffe* inwachten, om het verblijf bij dit eiland te benuttigen tot het aanvullen van het verbruikte water en het innemen van eenige ververschingen. De Rhoo en de *Amphitrite* wierpen reeds te 6½ uren des avonds, het anker voor *Santa Cruz*, dat zich bij den invallenden avond en bij het heldere weder zeer schilderachtig voordeed aan de nieuwsgierige blikken der officieren, welke voor het eerste deze zeereis deden.

Donderdag den 10den mei deed de *Amphitrite* 21 salutschoten, welke door de batterijen van de stadszijde, met een gelijk getal schoten werden beantwoord. Nadat de opperbevelhebber een bezoek aan boord der korvet had afgelegd, begaf hij zich met den overste *Tengbergen*, met zijnen adjudant en eenige officieren naar wal, om den Nederlandschen consul den heer *Béruff*, en den gouverneur der Canarische eilanden, *Don Juan José Pereira Marquez de la Concordia*, te gaan begroeten. De officieren genoten bij beide personen de hartelijkste ontvangst, zoodat men, gedurende de inwachting van de *Merwede*, welke den 15den voor anker kwam, eenige zeer genoeglijke dagen, met de bezigtiging der bijzonderheden van het eiland doorbragt. Den 14den ging men, door dit aangename *intermezzo* opgewekt, weder gezamenlijk onder zeil, terwijl de troepen, hoezeer vrij geplaagd door de drukkende hitte, echter door de doelmatigste gezondheids-maatregelen (1), en de goede

(1) Te *Santa-Cruz* had de opperbevelhebber twee pijpen *Teneriffe* wijn laten opkopen, om ter verversching, aan de manschappen, eene geregelde uitdeeling van wijn te kunnen doen. Deze voorzorg droeg zeer goede vruchten. De aanschaffing van rooden Franschen wijn, op de kust van *Guinea*, om tot datzelfde einde te dienen, heeft insgelijks mede gewerkt om de troepen bij vele andere ontheringen, goed te moede te houden.

behandeling aan boord, in eene zeer opgeruimde stemming, den tijd doorbragten.

Op zondag den 2den juni besloot de opperbevelhebber met het schip de Rhoo vooruit te stevenen, om te *Axim*, incognito aan land te gaan, ten einde eenige nadere berigten in te winnen, omtrent den vijand die men te bekampen zoude hebben.

Woensdag en donderdag den 6den en 7den, zeilde de Rhoo uit het gezigt van de *Amphitrite* en de *Merwede*, voorwaarts langs den wal, bij *Grand Bassa*, zoodat men reeds onderscheidene voorwerpen konde onderscheiden. De kust, die allengskens golvender werd, scheen zeer boschachtig, afgewisseld door eenige hutten, die de zoogenaamde krommen of dorpen vormen. De gedurige windstilte belette echter om spoed te maken, en *Axim*, dat men reeds zeer nabij was, te naderen. Op vrijdag den 8sten juni zeilde de Rhoo tegen 5 uren des namiddags, *Apollonia* zoo dicht voorbij, dat de officieren het fort en het krom duidelijk konden zien liggen. Hier kreeg men het bezoek van eenige negers, welke met eene kano aan boord kwamen roeijen, ten einde hunne koopwaren aan te bieden. Het vreemdsoortige van dit bezoek, lokte de nieuwsgierigen naar boven, terwijl deze vreemde gezigten meer de aandacht vestigden, dan hunne magere kippen, de maïs en de slechte palmwijn den kooplust opwekten. Deze menschen behoorden tot het rijk van *Apollonia*, en gaven het berigt, dat er geen oorlog op de kust was, maar dat een Hollandsch officier met eene kleine bezetting, zich op het fort *St. Antonie* (bij *Axim*) bevond.

Den 9den julij (zaterdag) ankerde de Rhoo ten 7½ uren, voor het fort *St. Antonie*, op een half uur afstands van den wal. Tegen 8 uren kwamen de heeren *Pignari*, kommandant van het fort, en de heer *Bartels*, koopman (een kleurling) aan boord, om hunne opwachting bij den opperbevelhebber te maken. Deze heeren deelden omstandiger berigten mede over den stand van zaken, en deze waren vrij bemoedigend. Men vernam o. a. dat alle bewoners der kust verontwaardigd waren over de gruwelen en beledigingen door de *Hantasche* bevolking, onder begunstiging van derzelve opperhoofd, gepleegd, en dat ook de *Del-Minaers* met verlangen het oogenblik verbeidden, dat zij sprekende blijken konden geven van hunne goede gezindheden voor het Nederlandsche gouvernement. Zij hielden zich insgelijks overtuigd, dat de koning of het opperhoofd van *Warsaw*, wiens rijk aan de landzijde aan dat van *Bonsoe* grenst, mede zoude werken tot bereiking van het doel der onderneming. Het eerstbedoeld opperhoofd bevond zich destijds te *kaap Coast*.

Tegen den koning van *Axim* bestonden eenige vermoedens dat hij de zaak van het oproerig hoofd *Bonsoe* was toegedaan. Uit dien hoofde had de kommandant *Pignari* het geraden geoordeeld, dezen vorst gevangen te nemen en naar *Del-Mina* te doen vervoeren. Uit een nader onderzoek was het echter gebleken, dat, hoezeer deze vermoedens welligt niet geheel zonder grond waren, de toedragt der zaak echter niet van dien aard was, dat eene langere gevangenzetting of tuchtiging noodig geoordeeld werd. De opperbevelhebber zich daarvan in persoon te *Axim* overtuigende, besloot dan ook dien vorst te doen bevrijden. De bevolking van *Axim*, bijzonder goed voor onze zaak gestemd zijnde, zoo liet de opperbevelhebber eenige geweren en munitie onder haar uitdeelen, na eenige

Caboceërs (chefs, die in rang op den koning volgen) te hebben laten zweren, dat zij de onderneming zouden begunstigen.

De adjudant *van Exter* en eenige zijner kameraden, nieuwsgierig om het zoogenaamde paleis van dezen neger-koning te zien, maakten een bezoek bij de vorstelijke neger-familie. Het grootste gedeelte der leden dier familie zagen er goed uit; doch het gezigt van hunne kleeding, huishouden en woningen was echter niet bijzonder geschikt, om hooge denkbeelden van hare vorstelijke magt en pracht aan te kweeken.

De tijding van den aanstaanden togt, was reeds door een Engelsch schip aangebragt en langs de kust verspreid. Dit had Zijne Neger-Majesteit *Bonsoe* in eene zeer benaauwde stemming gebragt, en doen besluiten, om volgens 's lands gewoonte, voorstellen tot afkoop van straf te doen. Intuschen had hij, zoo het scheen uit voorzorg, zijne residentie van Boeswa naar Aprembo, 5 uren landwaarts in, verplaatst, om daár, door ongenaakbaarder terrein, enigzins meer gedeekt te zijn.

Gedurende den tijd dien de opperbevelhebber noodig oordeelde tot het maken van beschikkingen voor de expeditie, hadden de adjudant *van Exter* en zijne togtgenooten gelegenheid, om het fort St. Antonie op te nemen, de naaste omstreken als ook de kustbewoners gade te slaan en zich met hunne gebruiken en wijze van leven bekend te maken. Vele zaken kwamen hun nieuw en onbekend voor, hoezeer zij zich, zoo veel als mogelijk was, hadden bekend gemaakt met de bronnen, waaruit zij het wetenswaardige van de kust van Guinea hadden kunnen putten. Het fort St. Antonie vonden zij stevig en zeer goed gebouwd; het zou met eenige verbeteringen en herstellingen, tot eene zeer fraaije en goede sterkte kunnen gevormd worden. Men vond er 18 stukken geschut in batterij, en eene kleine bezetting tot verdediging.

De mannelijke strand-negerbevolking was over het algemeen sterk en gespierd, en, zoo het scheen, even als de vrouwen en kinderen, van een opgeruimd en zorgeloos humeur; waarschijnlijk voortvloeiende uit hunne geringe behoeftigheden, die zij slechts voor het halen hebben. De negerdames schenen echter minder aan het verfijnde Europeesch gevoel te bevallen, en naar de beschrijving gerekend, kon schrijver dezès, den goeden smaak der bezoekers ook geenszins wraken. De heerlijke ananassen, de frissche kokosmelk, de palmwijn, en de malegetsoep lieten zich met smaak nuttigen; de gebakke pisang, de kabrietten en de stokjammes, bevielen minder.

Den 11den ligte de Rhoon weder het anker om de reis verder voort te zetten, doch moest tegen den avond, wegens windstilte, het anker laten vallen. In den vroegen morgen van den 12den maakte men weder zeil, en kwam men tegen 1½ uren, op een mijl afstands, bij Saccondé voor het fort Oranje ten anker; vindende men aldaar de Merwede reeds gestationneerd. De adjudant *van Exter* en de artillerie-luitenant *Kuyck*, werden dadelijk naar het fort gezonden, om den staat der vestingwerken en derzelver bewapening te gaan onderzoeken, en omtrent de gelegenheid tot ontschepping van het geschut, de munitien en manschappen eenige bescheiden in te winnen. Den volgenden dag begaf de opperbevelhebber zich met zijnen staf naar den wal, alwaar een nieuw en grootsch tafereel de aankomelingen wachtte. Op het strand stond de zwarte bevolking als gezaaid,

in golvende en dringende beweging, om de Europesche gasten te zien en te verwelkomen. De meesten waren gewapend, met een vaandel in hun midden; ongeveer 7 à 800 hadden vrij goede geweren. Het scheen, dat de geheele bevolking van het krom (ruim 2000 zielen) er zich een feest uitgemaakt had, om den opperbevelhebber op hare wijze regt luisterrijk te ontvangen. Juichend werd hij begroet, en op alle die donkere gezigten konde men duidelijk lezen, dat die juichtoonen, voor 't minst welgemeend waren.

Dat schouwspel was voor den opperbevelhebber niet nieuw, maar op de meeste personen zijner omgeving maakte dit tooneel eenen onbeschrijflijken indruk: immers, alles wat zich hier vertoonde, was zoo zonderling, zoo geheel afwijkende van hetgeen men onder onze Europesche beschaving ziet en hoort. Die zwarte bijna geheel naakte, gewapende menschen waren met alderhande voorwerpen behangen, en met verschillende kleuren besmeerd. Alles liep door elkander springende, schreeuwende, en in het wild schietende; in een woord, als dolle uitgelaten schepsels, waarvan ieder zich beijverde, om door den een of anderen gekken sprong of gejuich, uit te drukken, hoe aangenaam hem de aankomst der expeditie was. De geweerdragers gebruikten geene patronen, maar hadden eenen gordel om het lijf, in vakken verdeeld, welke kleine tonnetjes met de lading bevatte. Daarenboven hadden zij meest alle kruidhoorns en een' kogelzak, waarin zij kaliber of andere kogels van kleiner kaliber, van de grootte van ganzenhagel, loopers, gehakt lood, enz. medevoerden. Het schieten en schreeuwen hield gedurende den geheelen togt naar het fort aan; het een en ander ging met de zonderlingste gebaarden gepaard: sommigen wierpen zich zelfs op den grond om te schieten; anderen bogen eene knie, en slechts weinigen legden de kolf tegen den schouder, maar veelal ter hoogte van de borst, of iets lager.

Uit dezen gemengden hoop, was de negerkoning met eenige Caboceërs en een Fetichen priester te voorschijn getreden, om hulde te brengen aan den opperbevelhebber, en hem de verzekeering te geven, dat alle zijne onderdanen niets liever verlangden, dan de regtmatige tuchtiging van de Hantasche opstandelingen te helpen bevorderen. De kroon en scepter van dezen negermonarch, bestond uit een gewoone zwarten vilten hoed, en een regenscherf; overigens was dit opperhoofd evenmin als de Caboceërs en den Fetichen priester van andere onderdanen te onderscheiden. De opperbevelhebber ontving hen allen zeer minzaam terwijl hij de aanbieding van hulpbetoon, met veel uiterlijke waardigheid aannam.

Nadat de opperbevelhebber alles daar ter plaatse in oogenschouw had genomen, koos hij dit punt als verzamelplaats uit, of, in zekeren zin, als subject voor de expeditie; zoodat de troepen en het materieel hier zouden ontscheept worden. Saccondé aan het Hantasche grenzende, en het oproerig opperhoofd *Bonsoe* in de nabijheid zijnde, zoo was het ook noodzakelijk, om het zeer vervallen fort eenigzins in staat van tegenweer te stellen; de 1ste luit. *Kuyck* werd met deze werkzaamheden belast, die zich van deze taak zooveel als tijd en de beschikbare middelen toelieten, lofwaardig kweet. In het fort had men 22 ijzeren stukken gevonden, waarvan de ligtste 6 C ers, de overige 24 en 56 C ers waren; de meeste waren in eenen vrij onzekeren staat van bruikbaarheid.

Het materieel en de munitie werd nu dadelijk ontscheept, als

ook de kapitein *Stander* met 5 onder-officieren, 3 korporaa's, 1 tamboer en 19 soldaten, om het fort te bezetten.

De 14den junij des 's morgens te 7 uren ligte de *Rhoon*, weder het ander, koers zettende naar *Del-Mina*, alwaar men te 12 uren, op $\frac{1}{2}$ mijl van den wal het anker liet vallen. Dadelijk loste men eenige salutschoten, welke door het fort *St. George* werden beantwoord. Het nieuwe tafereel, dat zich nu aan onze reizigers vertoonde, en waarbij de forten *St. George* en *St. Jago*, tusschen het gebergte gelegen, zich zeer fraai nuanceerden, was schilderachtig.

Op de reede vond men *Z. M.* korvet de *Amphitrite*, reeds sedert den 8sten junij aldaar geankerd, ter volvoering van de bevelen des opperbevelhebbers, om de noodige voorbeschikkingen tot den togt te treffen. De overste *Tengbergen* had zich van dien last met evenveel doorzicht en bekwaamheid als ijver gekweten, zoodat de werkzaamheden des opperbevelhebbers zich grootendeels behoeften te bepalen, tot het last geven voor de uitvoering der reeds beraamde beschikkingen. Kort na de aankomst van het schip de *Rhoon*, kwamen eenige ambtenaren van het Gouvernement, namelijk de heeren *van der Eb*, kommandeur ad interim, *Varlet* fabriekmeester en *Rodeman* kwartiermeester, aan boord, om den opperbevelhebber te begroeten. Deze met den overste *Bosch*, gouverneur der kust, en den adjudant *van Exter*, ontscheepten daarna onder het lossen van het geschut, en stapten tegen 1 uur aan den wal. Even als bij het fort *Oranje* wachtte hen ook hier de geheele bevolking van *Del-Mina*, de meeste mannen vrij goed gewapend, in zoogenaamd kostuum; doch allen vrij potsierlijk getooid. Met haren koning, eenige *Cabocëers*, vaandrighs, en priesters aan het hoofd, met een daverend gejuich, en onder het maken van de zonderlingste grimassen, verwelkomde de bevolking van *Del-Mina* benevens de overige ambtenaren de hooge gasten, en voerden hen onder groote zonnescermen, als in triomf, binnen het fort.

De opperbevelhebber nam dadelijk het garnizoen, bestaande uit 50 man der vaste bezetting en 266 rekruten, in oogenschouw, en verleende daarna een plechtig gehoor aan den vorst van *Del-Mina*. De koning van *Warsaw* werd den volgenden dag, afzonderlijk bij den opperbevelhebber toegelaten, om zijne gezindheden meer bijzonder te polsen, en de noodige afspraak te maken, voor het deel, dat hij aan den veldtogt zoude nemen.

Intusschen had men tijd en gelegenheid, om een meer volledig overzigt te verkrijgen, van de middelen welke hier ter dienste stonden, en die men ten beste nutte der expeditie zoude kunnen aanwenden; het rapport van den overste *Tengbergen* was in dat opzigt vrij volledig. Het berigt dat het oproerig opperhoofd *Bonsoe*, zich met zijne voornaamste strijdkrachten te *Apremdo* bevond, werd vrij stellig bevestigd. Het landschap waarover hij regeerde heeft, eene gemiddelde breedte van 10 à 12 uren, doch is door een hoogst boschrijk, moeilijk en ontoegankelijk terrein gedekt; zijne strijdkrachten werden begroot op ongeveer 7 à 8000 man. De moeilijkste taak, was, om *Bonsoe*, en zijne voornaamste chefs in te sluiten, en hen te beletten van te ontsnappen; daarbij moest men zich gevat maken, om de moeilijke en nauwe toegangen door de bosschen, moerassen en berg-kloven, welke bijna voor geen Europeër begaanbaar zijn, door te loopen en behoorlijk af te sluiten. De

medewerking der overige vorsten, wier rijken het *Hantasche* insloten, was alzoo, allernoodzakelijkst, terwijl dan nog voor de expeditionnaire troepen de zeer moeilijke en gevaarvolle taak overbleef, om den geheelen togt te leiden, te ondersteunen en tot hoofd-reserve te dienen. Uit dien hoofde was het den opperbevelhebber zeer aangenaam, zoo vele aanbiedingen van hulpbetoon te ontvangen. Duizenden *Del-Minaërs* boden zich dadelijk aan, om zich bij de expeditionnaire troepen aan te sluiten, en onder deze werden er 2000 weerbare mannen van kruid en lood voorzien, terwijl aan elk hunner, $\text{f} 5$ per maand als soldij werd toegezegd, gedurende den tijd dat zij tot het uitvoeren van den togt gebezigd wierden; daarenboven zouden zij dagelijks eene portie rum ontvangen. 50 *Kleurlingen* hadden zich eveneens aangeboden, maar om kosteloos de expeditie mede te maken, onder voorwaarde dat aan hen, even als aan de blanke troepen, veld-vivres zouden worden uitgereikt. Aan deze gaf men geweren en munitie. Voor het transport der vivres en verdere krijgsbehoefden, koos men uit de 2000 *Del-Minaërs* 500 dragers, en 500 *Sacondeërs*, doch het kostte veel moeite, om deze menschen vooreerst bijeen te krijgen en gedurende de expeditie bijeen te houden; daar het scheen, dat de opperbevelhebber hier te spaarzaam was geweest, in het toestaan van de draagloonen. Aan de artillerie werden 150 donko's, of assantijsche rekruten, als dragers toegevoegd.

De eerste voorloopige maatregelen voor de expeditie bepaalden zich tot beschikkingen voor de insluiting van het *Hantasche* gebied. Daartoe had de koning van *Warsaw* zijne medewerking toegezegd. Vroeger had die vorst geweigerd om vriendschappelijke betrekkingen met de Nederlandsche regering aan te knooien, of zich onder derzelver bescherming te stellen en derzelver vlag te voeren, maar daarentegen had hij de bescherming der Engelschen aangenomen, zonder evenwel de Engelsche vlag voor de zijne te verklaren. De grenzen van het *Hantasche* gebied waren reeds zeer naauw door zijne gewapende onderdanen ingesloten, terwijl hij, voor de getrouwe vervulling zijner beloften, zijne dochter en nicht als gijzelaars stelde. De kommandant van *St. Antonie* te *Axim*, had reeds vroeger bevelen ontvangen, om de westelijke grens van *Hanta* te bezetten, waardoor het geheele vijandelijke gebied afgesloten werd.

Reeds sedert de aankomst op de kust, had de opperbevelhebber onderscheidene bevelen gegeven en spionnen gezonden, om de gezindheden der *Hantasche* bevolking naauwkeurig te kennen. Te *Del-Mina* zijnde, ontbrak het dan ook geenszins aan berigten en tijdingen, die echter, zoo als later bleek, zeer uiteenloopende waren. De eerste berigten waren die, welke wij hierboven hebben medegedeeld, waarbij men nog voegde, dat de *Hantasche* bevolking vast besloten scheen, om zich bij haren koning aan te sluiten en hare have en goed tot het uiterste te verdedigen. Andere berigten waren van tegenovergestelden aard, en hielden, dat de verslagenheid groot was, en *Bonsoe* zich door zijnen aanhang verlaten zag; — dat hij zijne krommen rondreisde, om den geest op te wakkeren, doch dat hij daarin geenszins slaagde, zoodat hij alleen steunde op eenige getrouw geblevene onderdanen, op het ontoegankelijke terrein, en op de hoop, om zich, in geval van nood, te kunnen loskopen. Men bleef dus zeer in het onzekere omtrent den weerstand, dien men

te wachten had, terwijl men zich, voor alle gevallen, op het ergste moest voorbereiden.

De dag van den 24ste junij, was door den opperbevelhebber bestemd voor de uitdeeling der medegebragte geschenken aan den Neger-koning van Del-Mina, de zeven vaandrigen der kwartieren, aan den opper-vaandrig (1) en aan den opper-makelaar. Die uitreiking ging met eenige plegtigheid gepaard, die, hoe beuzelachtig ook voor de Europeanen, echter op de Negerbevolking den grootsten indruk maakte.

De opperbevelhebber had tot dat einde al de officieren en burgerlijke beambten, in de groote Palaber-zaal (audientie- en gerechtsaal), in groote tenue gekleed, vereenigd, terwijl de vaste bezetting, en de expeditionnaire troepen, op het binnenplein van het fort gerangschikt stonden. Op het bepaalde uur verscheen de vorst van Del-Mina met zijnen stoet binnen de zaal, en begroette den opperbevelhebber eerbiedig. Laatstgemelde beantwoordde dien groet op eene waardige wijze, terwijl hij den Neger-vorst ernstig zijne verplichtingen als opperhoofd der brave Del-Minaërs, jegens zijne onderdanen en ook jegens Z. M. den Koning der Nederlanden en alle Hollandsche officieren en ambtenaren, onder het oog bragt. Vervolgens gaf de opperbevelhebber hem zeer minzaam te kennen, dat Z. M. onze geëerbiedigde Koning bijzonder over hem te vreden was, en dat hij in last had, om hem, even als zijne rijks-grooten, eenige geschenken te overhandigen.

Deze geschenken bestonden, voor den koning *Kudjo*, in eenen ronden hoed, met opgeslagen rand, met goud galon bezet en met het rijks-wapen versierd; op dezen hoed prijkte een driekleurige pluim; verder een stoel met rood kachemire zitting, met vergulde spijkertjes beslagen, eene groote zonnenscherm (parasol) van driekleurige zijde, een spiegel, een keldertje met likeuren en eene vergulde sabel met koppel van rood kachemir, met goud galon bezet. De opper-makelaar, opper-vaandrigen en vaandrigen, kregen elk een hoed met goud galon, doch met eene vergulde W, in plaats van het wapen, en ieder een sabel met koppel, even als die van hunnen vorst.

De koning *Kudjo* was opgetogen van vreugde over deze gunstbewijzen, en verzocht den opperbevelhebber, Z. M. onzen Koning daarvoor zijne eerbieds- en dankbetuigingen over te brengen, terwijl hij zijne meermalen gedane belofte, van onder alle omstandigheden de Nederlandsche vlag te verdedigen, herhaalde.

Nadat zij de hoeden opgezet en de sabels hadden omgehangen, werd de geheele hofstoet op een balkon geplaatst, welke het uitzicht op het binnenplein had. Alsnu nam de opperbevelhebber de troepen in oogenschouw, deelde daarna eenige medailles van 12 en 24jarige dienst aan de onder-officieren en manschappen der vaste bezetting uit, waarna de troepen ter eere van den Neger-koning defileerden. Na afloop dezer plegtigheid, werd vorst *Kudjo* onder de zijden zonnenscherm, door zijnen stoet omgeven, met het muziek aan het hoofd, eene toegevoegde gewapende garde, en onder het lossen van 7 kanonschoten van het fort St. George, naar zijne woning geleid.

Den 29sten junij marcheerde de adjudant-onderofficier *Schim-*

(1) De inwoners der krommen zijn in verschillende kwartieren verdeeld; in elk van deze kwartieren is een vaandrig of chef, wiens bevelen bij het te veld te trekken, vrij stipt worden nagevolgd. Ieder dezer afdeelingchefs ontving bij den uitmarsch eene Nederlandsche vlag, aan eene piek bevestigd.

melketel, met 50 gewapende manschappen en 10 dragers naar Saccondé, zijnde een detachement, bestemd om de garde te vormen van den opperbevelhebber. De manschappen waren gekozen uit de slaven der zeven kwartier-chefs van Del-Mina. Behalve de wapenrusting, kregen zij een gelijkkleurig paantje, eene blauwe muts met rooden rand en eene veldflesch.

Den 30sten junij begon de eigenlijke voorwaartsche beweging, met het vertrek van den heer *Maarschalk* vroeger kapitein bij de Geldersche schutterij, en thans 1ste boekhouder ter kust, met een detachement van 50 kleurlingen, 25 man der vaste bezetting van Del-Mina, welke laatste als handlangers der artillerie zouden dienen en 150 donko's. Dit detachement marcheerde over land naar Saccondé.

De gouverneur, de overste *Bosch*, marcheerde dien zelfden dag, insgelijks naar Saccondé met de Del-Minasche negers, waaronder hun koning *Kudjo* en de Fetiche priester *Kwacoe*. Dit detachement was zeer groot; want ofschoon er slechts 2000 negers bezoldigd waren, was de bijeengekomene kolonne ruim 4000 man sterk. De fabrijkmeester *Varlet*, had zich uit eigene beweging, met 30 goed gewapende negers, in vaste dienst van het gouvernement, bij de kolonne gevoegd. Bij den togt maakte deze heer zich zeer verdienstelijk, bij de dekking der artillerie.

De opperbevelhebber begaf zich met de overige officieren, den 1sten julij aan boord van de *Rhoon* en *Pendrecht*, op welken bodem zich ook de expeditionnaire troepen bevonden, terwijl op de *Amphitrite* 4 metalen 2 *Wers*, met de munitien en eenige infanterie-geweren, werden medegevoerd. Dien zelfden dag gingen de beide schepen onder zeil, koers zettende naar Saccondé; door tegenwind, stroom, en bijna algeheele windstilte, vorderde de schepen echter weinig of niets. Deze vertraging gaf den opperbevelhebber aanleiding, om met zijnen adjudant den luit. *van Exter*, op den 4den julij van boord te gaan, en zich bij het fort Oranje, op welks hoogte de schepen zeilden, aan wal te laten zetten, ten einde de laatste beschikkingen te nemen voor de expeditie. In den namiddag aldaar aankomende, vond men de bondstroepen, van Del-Mina, *Chama*, en *Commanie* vereenigd, zoodat de opening van den veldtogt alleen wachte naar de aankomst der schepen. De aanhoudende windstilte was echter van dien aard, dat de opperbevelhebber het noodig oordeelde, om, in weerwil van den verren afstand waarop de schepen van het fort waren, aan den overste *Tengbergen* bevelen te zenden, tot het doen ontschepen van de kanons, de wapens, de munitien, de mondbehoefden en, zoo veel als doenlijk was, de blanke troepen. Van deze zeer moeilijke taak kweten onze brave schepelingen zich met dien ijver en voortvarendheid, welke hen zoo zeer kenschetsen, zoodat het grootste gedeelte tusschen den 9den en 10den julij ontscheept was.

De adelborst der 1ste klasse *de Lange* werd van de *Amphitrite* bij de colonne gedetacheerd, belast met de seinen tusschen de schepen en de kust, terwijl de luit. ter zee *Andreae*, van de *Merwede* tot kommandant van het fort Oranje werd benoemd, aangezien de kapitein *Stander* door de landziekte was aangetast; de bezetting van het fort werd met 12 mariniers en matrozen van denzelfden bodem versterkt.

Intusschen was de wind op den 10den julij eenigzins gunstiger, waardoor de beide schepen in de gelegenheid waren, het fort te naderen en voor hetzelfde het anker te laten vallen.

Dadelijk daarna werd het nog ontbrekende ontscheept. Midderlerwijl dit alles plaats greep, had de overste *Tengbergen*, op last des opperbevelhebbers, de kleurling *P. Bartels*, kommandant ad interim van het fort St. Sebastiaan te Chama, doen aflossen, en dit fort door een officier (zijnde de luit. ter zee *Wouters*), en 20 marine soldaten en matrozen doen bezetten.

Reeds vroeger het berigt ingekomen zijnde, dat het vijandelijk opperhoofd *Bonsoe*, door een Caboceër te *Boutrie* was gevangen genomen, en zich aldaar in verzekerde bewaring bevond, zond de opperbevelhebber dadelijk eenen boodschapper, aan dien Caboceër met last, om dat opperhoofd, uit te leveren. Deze uitlevering had dan ook werkelijk plaats gehad, tegen betaling van de uitgelooft 10 oncen goud. *Bonsoe* werd in verzekerde bewaring op de *Amphitrite* gesteld.

Gedurende den tijd dat men de aankomst der schepen inwachte, had men echter niet stil gezeten. De geheele omtrek van *Saccondé* was door eenige honderde negers verkend geworden, doch daar zij alle woningen verlaten vonden, zoo had deze verkenning niet veel licht verspreid over de bedoelingen des vijands.

De vier kanons à 2 C en 4 handmortieren met de noodige munitie, waren op den 10den, niet zonder veel moeite, op de verzamelaarsplaats getransporteerd. De kanons werden daartoe ieder door 6 Donko's aan trekparelen vervoerd en met veel zwaarigheden voortgebracht. Het verdere transport gedurende den voorwaartschen marsch, door de bergachtige en zeer digtbebossen bosschen en langs de smalle paden, geschiedde op dezelfde wijze, doch moest bij het overgaan van klippen, rivieren of gebergte kloven, geheel uit elkander genomen, en stuksgewijze gedragen worden. Dit uit elkander nemen moest negen malen plaats hebben, bij den marsch tusschen *Taccorarie* en *Boutrie*, welke afstand slechts 6 uren bedraagt, en waarover men twee dagen besteedde. Bij dusdanige werkzaamheden, werd het kanon, wegende gemiddeld 38 Nederl. C , bij kleine afstanden door één, bij grootere afstanden door twee man gedragen. De affuit werd door twee of drie man getransporteerd, terwijl een man de beide raders droeg. De kistjes (24 in getal) met munitien, 54 Ned. ponden wegende, werden door twee man, aan lange bamboezen gedragen. De ondervinding leerde, dat 25 à 50 Ned. ponden, het maximum van gewicht is, waarmede men den neger kan belasten. Deze zwaarigheden hadden den opperbevelhebber doen besluiten, om de uitgeboorde 5 C 'ers niet mede te voeren; terwijl de veranderde omstandigheden ook hadden doen vermoeden, dat men dit zwaarder kaliber niet noodig zoude hebben. Deze uitgeboorde stukken werden op het fort *Oranje* in batterij gebracht en zijn aldaar gebleven.

De handmortieren werden ieder door vier Donko's, met behulp van lange bamboezen getransporteerd, terwijl één man het munitie-kistje vervoerde. De vier mortieren, waren even als de kanons in twee sectien verdeeld; bij elke sectie bevond zich eene spade, aan de draagbamboezen bevestigd.

De vaten buskruid, welke men had medegenomen, werden door twee man, aan bamboezen hangende, gedragen; het kostte echter veel moeite om die dragers, welke te zamen 50 N. p. moesten torschen, bij de kolonne te houden.

Den 11den julij verzamelden zich al de troepen die tot de expeditie zouden aangewend worden. Bij raming was de ko-

lonne 8000 man sterk. Ten negen ure begaven de troepen zich met de grootste geestdrift op marsch naar het vijandelijke krom *Taccorarie*, dat op eenen vrij hoogen berg, op twee uren afstands van het fort *Oranje*, gelegen is. Berigten die men nog kort te voren ingewonnen had, luiden, dat de *Hantaërs*, ter sterkte van 1000 man, besloten hadden, dat krom tot het uiterste te verdedigen. De kolonne was in onderscheidene afdeelingen gesplitst, wordende de marsch dier afdeelingen, naar eene vooraf bepaalde regeling, langs verschillende wegen, voortgezet. Eene afdeeling boschnegers, was landwaarts ingezonden, ten eerste om de flank der kolonne te dekken, ten anderen om de boschwaarts gelegene krommen des vijands aan te vallen en te vernielen.

De marsch werd door het hoogst moeilijk terrein, en door de voorzorgen die men nemen moest, om hetzelfde op het nauwkeurigste te doorzoeken, zeer vertraagd. Intusschen was men *Taccorarie* vrij nabij, zonder dat men nog eenig verschijnsel ontwaar werd, of het hierboven vermelde berigt gegrond of ongegrond was. Daar de negers in hunne oorlogen, echter veeltijds toevlugt tot hinderlagen nemen, en zich dikwerf zóó lang verscholen houden, tot dat zij begrijpen, dat hunne plotselinge verschijning dood en verwarring in de gederen van hunnen vijand kan brengen, zoo moest hier met veel omzigtigheid gehandeld worden.

De gouverneur der kust, de overste *Bosch*, die met eene afdeeling *Del-Minaërs*, de voorhoede uitmaakte, kreeg daarop bevel, om de berg, waarop het vijandelijk krom lag, geheel te omsingelen. Twee barkassen van de *Amphitrite* en de *Merve* waren aan de zeezijde, ter hoogte waar de kolonne zich toen bevond, aangekomen, om de kust gade te slaan en tot de expeditie mede te werken. Deze medewerking was toegestaan geworden op het dringende verzoek der schepelingen. Op eenigen afstand van het krom gekomen, hielden de troepen stand, om de artillerie eenige granaat-worpen te laten doen, ten einde den vijand te dwingen zich te vertoonen. Daarop beklom de infanterie de hoogte en wierp zich in het krom, dat men op een twintigtal negers na, die de vlugt namen en zich in de ondoordringbare bosschen verscholen, verlaten vond; — één neger, die in het krom gebleven was, werd doodgeschoten.

De flankerende afdeeling boschnegers, kwam tegen den avond te *Taccorarie* aan, medebrennende twee gevangenen en het hoofd van één doodgeschoten neger; ook deze afdeeling had alles verlaten gevonden.

Den 12den julij vervolgde de kolonne hare voorwaartsche beweging naar *Boutrie*. De expeditionnaire troepen en strandnegers bleven het strand volgen, terwijl de boschnegers van *Commanie*, *Chama*, enz., weder landwaarts werden gezonden. Hoogst moeilijk was deze marsch, door de bijna onoverkoomelijke hindernissen, welke men bij elke 50 schreden, door de bosschen, de klippen en waterleidingen, ontmoette, en die de artillerie vooral ongehoorde inspanningen kostte. De onverdragelijke zonneshitte was eene tweede plaag, en voorzeker de grootste en geduchtste bondsmagt des vijands; en hoezeer onze troepen goed te moede bleven, zoo oordeelde de opperbevelhebber het toch voorzigtig, om de krachten der blanke troepen niet geheel uit te putten, en gaf hen diensvolgens bevel om niet verder dan het krom *Pompondé* te marcheren en

aldaar te overnachten. Bij het krom Adjoa komende, moesten de troepen eene riviertak van ruim 300 ellen breedte, en op de meeste plaatsen meer dan 1,0 el diepte, en bij Adenakoema eene klip van een kwartier uur lengte overtrekken; de artillerie had, met de grootste inspanning, 5 uren tijds noodig om deze laatste hindernis te overkomen. Bij Pompondé hielden de blanke troepen halt; doch de opperbevelhebber oordeelde zijne tegenwoordigheid te Boutrie volstrekt noodzakelijk, weshalve hij doorging tot aan het fort Batenstein. Tegen den avond kwamen de boschnegers bij de troepen, eenige gevangenen en hoofden van doodgeschotene negers medebrengende. De krommen welke zij op hunnen weg ontmoet hadden, waren even als de kostgronden, door hen vernield geworden. De aan de kust gelegen krommen, werden op uitdrukkelijk bevel des opperbevelhebbers, gespaard.

De verdere marsch naar Boutrie, welke op den 13den aanging, leverde niet minder zwarigheden op, dan die welke men den vorigen dag moest overwinnen; en daar men de onmogelijkheid had ingezien, om de blanke troepen, en vooral de artillerie, meer landwaarts in te laten marcheren, zoo werd op dien dag dezelfde marschregeling in acht genomen, en de boschnegers de taak opgelegd, om het binnenwaarts gelegene, ontoegankelijke terrein te zuiveren. Dien ten gevolge besloot de opperbevelhebber met de expeditionnaire troepen te Boutrie te verblijven, en van dáár de verdere maatregelen te nemen, om den vijand geheel te onderwerpen. De bevelhebber van het nabij gelegene Engelsche fort Dixcove, de heer *Zwansy*, werd ook uitgenoodigd, om de Hantaërs, welke op het Engelsche grondgebied mogten vlugten, gevangen te nemen en uit te leveren, aan welk verzoek gereedelijk voldaan werd, daar eenige dagen daarna onderscheidene gevangenen door de Engelschen werden aangebragt.

Nu werden er dagelijks van Boutrie en Pompondé, negerafdeelingen boschwaarts ingezonden, om den vijand op te sporen, zijne bezittingen te vernielen, gevangenen te maken, en de hoofden der doodgeschotenen te brengen, ten einde zich te overtuigen, of zij de hen opgelegde taak getrouw vervulden. Zulke maatregelen, welke men in onze beschaafde streken zoude moeten afkeuren, waren dáár echter noodzakelijk, dewijl de negers over het algemeen, te bereidvaardig zijn, om zich te laten omkooopen, en dus zeer ligtelijk den opperbevelhebber hadden kunnen misleiden. Men had ook gelegenheid om zich te overtuigen, dat deze gestrenge bevelen de gewenschte uitkomsten hadden opgeleverd.

De kapitein *van Hopbergen* en de tweede luitenant *Koch*, werden met een 40tal soldaten naar Pompondé gezonden, ten einde eene verkenning te doen, en zich te overtuigen, of de in omloop zijnde geruchten, dat de bondstroepen aldaar met den vijand waren slaags geweest, op gronden steunde. Bij zijne aankomst in die streken, vond de kapitein *van Hopbergen*, wiens voortvarende ijver zeer geroemd werd, dat het bovenbedoelde bericht gedeeltelijk waarheid bevatte, en dat onze bondstroepen eenige Hantaërs in eene hinderlaag gevonden hebbende, dezelve hadden aangetast, waarbij van weerszijden eenige gekwetsten en dooden gevallen waren.

Intusschen waren er ook tijdingen ingekomen, dat de koning van Warsaw, de grenzen van het Hantasche gebied, van de landzijde had overschreden, en dat hij zelfs meer deed,

dan hij beloofd had, daar er reeds vele gevangenen door hem gemaakt en onderscheidene vijandelijke krommen vernield waren. Het doel der onderneming scheen alzoo bereikt te zijn; dewijl de vorst van den oproerigen volksstam en eenige der voornaamste handlangers van den gepleegden moord in onze handen waren. Naar aanleiding der gunstige berigten van het gelukkig slagen der genomene maatregelen, zond de opperbevelhebber alsnu verscheidene negers, naar de meer landwaarts in gelegene streken, om aan de Hantaërs bekend te maken, dat de opstandelingen levensbehoud zouden erlangen, wanneer zij vrijwillig hunne wapens kwamen overleveren, en zich met hunne vrouwen en slaven onderwierpen. Deze vreedelievende maatregel leverde echter geene uitkomsten op, hetgeen voornamelijk aan de vrees werd toegeschreven, die zulk eene groote magt, op dat punt vereenigd, noodzakelijk moest baren, terwijl men ook dit voor de oorzaak hield, dat de gevlugte inwoners zich verscholen hielden. Om die reden gaf de opperbevelhebber de noodige bevelen tot den terugmarsch der expeditionnaire troepen en der Del-Minasche negers naar Del-Mina. Gelijktijdig werd door hem den heer *van der Eb*, president ter kust, benoemd tot vice-gouverneur van het Hantasche gewest, met bepaling, dat de Hantasche bevolking, in het vervolg nimmer door eenen koning uit haren stam, maar door eenen Europeër zoude geregeerd worden. De benoemde vice-gouverneur, wiens residentie te Boutrie gevestigd werd, kreeg aldaar 300 bezoldigde negers, à f 0,30 per dag, 300 te Saccondé en 200 te Chama, te zijner beschikking. Deze negersoldaten waren bestemd, om dagelijks verkenningen te doen, en zoo zij Hantaërs vonden, ze gevangen te nemen en naar Del-Mina op te zenden. Later, inziende, dat eene voortdurende bezoldiging te groote onkosten zoude veroorzaken, zoo besloot men de negers alleen dan te betalen, wanneer zij werkelijk dienst deden. Gedurende het verblijf te Boutrie, werd het hoofd-krom Boeswa, en het krom Accoda verbrand, terwijl daarbij bepaald werd, dat Boeswa en Taccorarie, niet meer mogten herbouwd worden.

De 1ste Boekhouder, de heer *Steenhoven-Maarschalk* kreeg bevel, om met de Del-Minasche, de Saccondesche, en Chamasche negers, over land naar Del-Mina terug te trekken, en de 6 à 7 krommen, tusschen Boutrie en Saccondé gelegen, te verbranden. Het krom te Boutrie en Pompondé, welks bewoners, zoo als uit de gedane navorschingen bleek, geen deel hadden genomen aan den moord van *Maessen* en *Cremer*, noch aan den aanval op den kommandeur ad interim *Tonneboeyer*, werden van deze straf oefening uitgesloten.

De schepen de *Amphitrite*, de *Rhoon* en *Pendrecht*, hadden den 17den julij het anker voor Boutrie geworpen, gevolgd wordende door de *Menado* (1) welke den 13den van het vaderland komende voor de kust het anker had geworpen.

Het gevangen opperhoofd *Bonsoe*, die zich op de *Amphitrite* in de boeijen bevond (2), zoude voor het vertrek der troepen, worden teregt gesteld. Een krijgsraad, op last des opperbe-

(1) Een schip mede toebehoorende aan de heeren *Hoboken* en gevoerd wordende, door den scheepsbevelhebber *Charlot*.

(2) Gedurende zijn verblijf op de *Amphitrite*, had *Bonsoe*, beproefd om zich van het leven te beroven, en was werkelijk hangende gevangen, doch, bij tijds afgesneden.

velhebbers te zamengeroepen, instrueerde zijne zaak, waarna hij tot de straffe des doods met den strop, veroordeeld werd, met bepaling dat het vonnis zoude worden voltrokken, op de plaats alwaar in het vorige jaar de luit. *Maessen* en de adsistent *Cremer* waren vermoord geworden.

Bonsoe was een man van middelmatige gestalte, en had den ouderdom van 60 jaren bereikt; zijne mond was ontbloot van tanden; hij ging eenigzins gebukt. Toen hij, bij zijne uitlevering te Saccondé, door den opperbevelhebber was ondervraagd geworden, over de punten van beschuldiging, scheen hij vrij driest voor de waarheid uit te komen, en bekende toen ook dat hij een' slaaf op het graf zijns broeders had laten slagten; iets dat door het gouvernement zeer streng verboden was. Toen hem voorgehouden werd, dat het aan den opperbevelhebber, eenigzins vreemd voorkwam, dat hij zich niet verdedigd had, want dat hij zich toch zeer goed had kunnen voorstellen, dat men op hem, als hoofdleder van den gepleegden moord, en den hoon der Nederlandsche vlag aangedaan; het geheele gewigt der straf zoude doen drukken, antwoordde hij vrij openhartig, dat hij zich dat alles zeer goed had voorgesteld. Bij de verdere ondervraging, bekende hij ook, dat hij het stellige voornemen had gehad, om aan de onzen het hoofd te bieden; dat hij zich daartoe had voorbereid, en ook dat een gedeelte van zijnen stam hem bijstand beloofd had; maar dat toen zijne aanhangers vernamen, dat eene geduchte magt, van blanken en negers, met kanons bijeen getrokken werd, om hem te komen bestrijden, hij zich plotseling had verlaten gezien. Tot op het laatste oogenblik van zijne teregtstelling, welke den 27sten julij plaats had, bleef hij de hoop koesteren van zich te kunnen loskopen. Denselfden dag, dat dit doodvonnis voltrokken werd, werden er nog twee voorname Hantasche chefs *Diabéné* en *Egoeman*, gevangen genomen.

Den 28sten scheepte de opperbevelhebber zich met de blanke troepen op de Rhoo en Pendrecht en op de Menado in, waarna deze met de Amphitrite onder zeil gingen en naar Del-Mina stevenden, alwaar de opperbevelhebber den 29sten ontscheepte.

De opperbevelhebber had alle redenen gehad, om over het gedrag der expeditionnaire troepen en over de officieren en schepelingen der koninklijke marine, en die van het koopvaardijship, te vreden te zijn. Allen hadden gewedijverd, om de bevelen van het gouvernement te volvoeren, en tot het gelukkig slagen der onderneming mede te werken. De geestdrift der troepen was voorbeeldig geweest, in weerwil van de onbeschrijfelijke vermoeijenissen welke zij hadden moeten doorworstelen. Deze zoowel als het doodelijke klimaat hadden echter slagtoffers geverg. Dit ondervond men reeds te Boutrie, alwaar het getal der zieken en sterfgevallen dagelijks toenam. Vele bezweken aan de aldaar heerschende hevige kolijken en galkoortsen (29 te zamen, waaronder de 2 officieren van gezondheid *Leiniger* en *Mayer*), en welligt zoude men grootere verliezen te betreuren gehad hebben, zonder de, boven allen lof verhevene directie en zorg van den braven chir.-majoor *Schillet*. Door zijne bijzondere verdiensten, zoowel als door zijn menschlievend hulpbetoon, heeft deze kundige arts, de aangenaamste en dankbaarste herinneringen, bij alle zijne togtgenooten, achtergelaten. Intusschen verdient het ook melding, dat de genoemde chirurgijn majoor, op het ijverige is onder-

dersteund geworden door al de officieren van gezondheid der koninklijke marine, onder welke de heer *Slot*, die bij de kolonne gedetacheerd was, en *Eberwein*, die uit eigene beweging, de zieken te Saccondé de menschlievende hulp verleende, vele bijzondere diensten bewezen.

Op den 8sten augustus werd de luit.-kolonel *Bosch*, als gouverneur der Nederl. bezittingen ter kust van Guinea, plegtig ingehuldigd. De vorst van Del-Mina, alle zijne rijks-grooten, en vele der voornaamste kustbewoners waren bij deze plegtigheid, in feestgewaad uitgedoscht, en schitterende met hunne gouden sieraden, tegenwoordig. Na de installatie, eedaflegging en huldiging, werd het feest besloten met een groot diné, waarbij al de officieren der zee- en landmagt, de ambtenaren en voornaamste kleurlingen, genoodigd waren, en dat in de gulste vrolijkheid, en ontboezeming van vaderland-sche gezindheden afliep.

De opperbevelhebber had zich toen reeds ongesteld bevonden, en men begon te vreezen dat ook hij, den tol der ziekte van het klimaat zoude moeten betalen. Op den 10den augustus werd ZHEGest. werkelijk bedlegerig. Dien ten gevolge, nam de luit.-kolonel, kapitein-luitenant ter zee *Tengbergen*, het opperbevel op zich, en met den voortvarenden ijver, dien hij vroeger reeds aan den dag gelegd had, handelde deze, in overeenstemming met den gouverneur en den heer *Steenhoven-Maarschalk*, voor de geheele beslechting der Hantasche zaak, en de verdere aangelegenheden der kust. Het transportschip de *Merwede*, vertrok den 6den augustus met depeches naar het vaderland.

Spoedig werd er nu eene kwijtschelding aangekondigd, met het voorbehoud, dat de hoofden des opstands daarvan uitgesloten waren, als welke bij eene eventuele gevangenneming, voor eenen krijgsraad zouden teregt staan.

Een tweede krijgsraad werd alsnu bijengeroepen, om het proces der Hantasche chefs, die gevangen zaten en van gepleegden moord en opstand tegen het wettig gezag beschuldigd waren, op te maken. Vijf dezer personen werden schuldig bevonden en veroordeeld tot de straffe des doods met de strop, welk vonnis, op den 20sten augustus, aan den voet des bergs St. Jago, werd voltrokken.

De expeditionnaire troepen, na het eindigen van dezen veldtocht, waarin zij zulke goede diensten hadden bewezen, voor het leger in de Oost-Indie bestemd, werden voor het transport in drie detachementen verdeeld. Bij het 1ste detachement bevondt zich de 1ste luit. der artillerie *Kuyck*; 't welk, op de Rhoo en Pendrecht ingescheept zijnde, den 7den augustus, naar deszelfs bestemming vertrok. De kapitein *de Reyniac*, scheepte zich met het tweede detachement op de Menado in, welke bodem den 15den het anker ligte, om naar Java te stevenen. De kapitein *van Hopbergen* met drie luitenants en een vijftigtal blanken zouden ter kust blijven, tot dat er een schip uit Nederland zoude aankomen, om dit derde detachement naar Java over te brengen.

Daar nu het doel der expeditie, bereikt was, maakte de Amphitrite zich ook gereed om naar het vaderland terug te keeren. De opperbevelhebber scheepte zich met zijn adjudant den 1sten luit. *van Exter*, en den chir.-maj. *Schillet* op dien bodem in, welke den 21sten augustus onder zeil ging.

Bij de aankomst op de kust had men aldaar de navolgende lands ambtenaren gevonden:

Van der Eb, president en sedert het sneuvelen van den heer *Tonneboeyer*, kommandeur ad interim; *Groen*, 2den president; *Varlet*, fabrijkmeester; *Rodeman*, kwartiermeester; *Pignari*, adsistent. Alle deze personen waren Europeanen. Vervolgens *C. Ruhle* en *J. Ruhle*, adsistenten (kleurlingen); *Huidecoper*, agent te Coomassi, belast met de werping; *Schimmelketel*, Europeaan, adjudant-onder-officier, welke tijdens het verblijf van den opperbevelhebber ter kust tot adsistent was benoemd.

De tweede boekhouder *Verhoef*, wegens ziekte naar het vaderland terugkeerende, zoo werd de assistent *Dercx*, in deszelfs plaats tot 2den boekhouder benoemd.

De vaste bezetting op de kust bestond geheel uit inlanders, die vrij goed geoefend waren.

De ziekte des opperbevelhebber, had reeds dadelijk een zeer ernstig aanzien gekregen, en werd door eene bijkomende geelzucht en verval van krachten meer en meer bedenkelijk. De zorgen, door de chirurgijns-majours *Schillet* en *Dumont*, die door den eersten in consultatie was geroepen, aangewend, moeten hoog geroemd worden, doch zij vermogten niets tegen de hevigheid der ziekte. Bij zijne aankomst op de Amphitrite, scheen de zieke eenigzins op te fleuren, doch den volgenden dag zonk het uitgeputte ligchaam in één, en de generaal-majoor *Verveer* gaf tegen vijf uren des nademiddags den geest. De pogingen om het lijk naar het vaderland over te brengen, mislukte, zoodat men het voor de gezondheid der equipage noodig oordeelde, om hetzelfde over boord te zetten, hetgeen den 3den september plaats had.

Zoo was dan deze expeditie, ten doel hebbende, om de eer der Nederlandsche vlag door kracht van wapenen te handhaven, en 's konings regten te doen eerbiedigen, op eene waardige wijze volbragt. Zoo al de expeditionnaire troepen en onze brave schepelingen in geen ernstige gevechten zijn gewikkeld geworden, is het echter niet minder waar, dat zij daaraan verre de voorkeur zouden hebben gegeven, wanneer zij de onbeschrijfelijke vermoeijenissen en de doodende werking van het klimaat hadden kunnen ontgaan. De moed en geestdrift die zij hebben aan den dag gelegd, en het kloekmoedig trotseren van gevaren, die voorzeker grooter waren, dan die, welke men in het gevecht het hoofd moet bieden,

verdienen te regt door ieder, die het wel meent met 's lands onvervreemdbare regten en belangen opregt te worden gehuldigd.

J. C. v. R.

B E R I C H T.

Ter bevestiging van onzen wensch, om de eerste te zijn, die een eenigzins officieel verslag van den togt naar de kust van Guinea mededeelden, en zodoende zelfs ons officieel blad voor te komen, hebben wij eenige artikelen, die reeds gezet waren, moeten ter zijde leggen. Intusschen kunnen wij aan de vele aanvragen, om eenige inlichtingen te hebben, over het door de Erven *Doorman*, aangekondigde werk: *Bydragen tot de krygsgeschiedenis van Napoleon Bonaparte*, door den adjudant van Z. E. den directeur-generaal van oorlog, de kapitein *E. van Löben-Sels*, met weinige woorden voldoen: Het manuscript van het eerste deel, dat in de volgende maand gedrukt het licht zal zien, even als de bouwstoffen voor de volgende deelen, waren ons bekend, en welligt hebben wij er iets toe bijgebracht, om de zedige bescheidenheid des schrijvers, die tot eigen onderrigt de opstellen vervaardigd had, te overwinnen en hem aan te moedigen, deze kernachtige vrucht van veel omvattende studie, publiek te maken. De geschriften van *Clauzewitz* hebben den schrijver voorgelicht in de massa van relazen, en veeltijds tegenstrijdige beschrijvingen der hoofdgebeurtenissen, en daardoor heeft hij het geluk gehad, van zich niet te laten wegslepen door schoonheid van taal, of door eene meer geestige, dan op gronden steunende critiek. De schrijver heeft naar helderheid van denkbeelden, en naar waarheid gezocht. Zodoende heeft zijn werk eenen nieuwen en oorspronkelijken vorm verkregen, waarbij de lezer op het standpunt geplaatst wordt, waarop men eigenlijk moet staan, om de krijgsgeschiedenis te lezen. Hetzelve valt ook eenigzins in den smaak onzer vroeger medegedeelde denkbeelden over de studie der krijgsgeschiedenis. Bij eene volgende gelegenheid zullen wij hierop terugkomen.

J. C. v. R.